

СИНОНІМІЯ В УКРАЇНСЬКІЙ КЕРАМІЧНІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ

У статті досліджено явища синонімії в українській керамічній термінології. Проаналізовано погляди науковців на проблему синонімії термінів, визначено причини виникнення синонімії в термінній лексиці, подано класифікацію термінів-синонімів керамічної галузі.

Ключові слова: синонімія, керамічна термінологія, термін-синонім, абсолютний синонім, варіантність, синонімні термінопари.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими або практичними завданнями. Термінологія є найінформативнішою складовою загальнолітературної мови. Тому беззаперечним є той факт, що всі процеси, які відбуваються у мові, не можуть не впливати на склад і структуру термінологічних систем. Ідеться про процес синонімізації термінної лексики.

У пропонованій статті ставимо за мету дослідити явище синонімії в термінології керамічної галузі, що передбачає розв'язання таких завдань: з'ясувати чинники, що впливають на появу синонімів у керамічній лексиці; розглянути типи керамічних термінів-синонімів і варіанти керамічних термінів.

Аналіз останніх джерел і публікацій. Явище синонімії в термінології привертає увагу багатьох дослідників. Це питання розглядали В. П. Даниленко, С. В. Гриньов, Д. С. Лотте, Т. І. Панько, І. М. Кочан, Г. П. Мацюк, Т. О. Луковенко, Н. А. Цимбал, І. М. Фецько й ін. За визначенням О. Я. Андріянової «наявність синонімів у термінології свідчить про те, що ця система – не штучне утворення, а природна мовна ієрархія, у якій відбуваються ті самі динамічні процеси, що й в літературній мові» [1, с. 15].

Виклад матеріалу з обґрунтуванням одержаних результатів. На думку багатьох науковців, синонімія є позитивним явищем для літературної мови, але не іманентним для спеціальної лексики. Український термінолог М. С. Зарицький зазначає, що «терміносинонімія має розцінюватись як небажане явище» [6, с. 77]. Схожу думку має Д. С. Лотте, йменує синонімію «великим недоліком сучасної термінології», і зауважує, що синонімія в термінологічних системах сприяє завантаженості пам'яті [10, с. 9]. Науковець припускає існування синонімії лише тоді, коли в основу терміна покладено різні ознаки одного й того самого поняття для використання в різних терміносистемах, і коли з двох термінів один є короткою формою іншого [10, с. 22]. С. В. Гриньов, вивчаючи проблему синонімії в термінології, стверджує, що «наукове мовлення призначене для передачі інформації, а не для досягнення стилістичних ефектів». На його думку, навіть незначна різниця близьких за змістом понять спричиняє появу вже зовсім різних термінів [2, с. 108].

Наявність синонімів у терміносистемах суперечить виконанню основних вимог, що висувають до терміна, а саме: точність, однозначність, стилістична нейтральність, і спонукає мовця до селекції найвлучнішого терміна. Попри все, термінологічна синонімія є явищем закономірним, її існування в термінній лексиці – беззаперечне, тому потребує глибшого дослідження.

Поділяємо думку Т. І. Панько, І. М. Кочан, Г. П. Мацюк про те, що синоніми в термінології – «це терміни, що належать до одного й того ж денотата, але мають відмінності у понятійному плані, а також відрізняються семантикою словотворчих елементів, етимологією, ступенем сучасності та особливостями функціонування» [13, с. 181].

Існування синонімії в термінології спричинене дією мовних і позамовних чинників. Так, С. В. Рождественська наголошує, що основними причинами появи синонімії в термінології є процеси внутрішнього й зовнішнього запозичення [15, с. 123]. Дослідниця

В. П. Даниленко дотримується погляду про те, що явище синонімії має місце на початкових етапах розвитку термінології, коли ще не обрано найбільш влучного терміна [4, с. 73]. Учені О. В. Суперанська, Н. В. Подольська, Н. В. Васильєва зазначають, що «наявність синонімів у науковому тексті свідчить частіше про недостатній рівень вивченості будь-якого явища» [15, с. 49]. С. В. Гриньов називає декілька причин виникнення синонімії в термінології, серед яких метадіалекти наукових шкіл та ідіолекти окремих дослідників, варіювання форми терміна, використання різних аспектів одного об'єкта, запозичення термінів, існування офіційного й розмовного варіантів, сучасного й застарілого термінів, повних й коротких форм [2, с. 106]. Доречним є твердження дослідниці М. Н. Комової, яка до причин появи синонімії термінів відносить етапи формування поняття та численність підходів до нього в різний час та в різних ситуаціях [8, с. 204].

Проведені наукові розвідки в межах керамічної лексики окреслили основні чинники появи синонімії в досліджуваній термінології: 1) неуніфікованість керамічної терміносистеми; 2) паралельне вживання запозиченого й питомого термінів; 3) використання словесних і символічних форм вираження термінів через специфіку галузі; 4) вживання повних і коротких форм одного й того самого терміна та аббревіатур; 5) розвиток керамічної галузі, що сприяє постійній неологізації керамічної термінології.

Вивчення наукових доробків відомих українських і зарубіжних учених (С. В. Гриньов, Б. Н. Головін, Р. Ю. Кобрін, Т. М. Дячук, Т. О. Луковенко, І. М. Фецько й ін.) та аналіз їхніх поглядів на принципи класифікації термінів-синонімів за певними критеріями сприяли визначенню основних характеристик розподілу керамічних термінів-синонімів за такими групами: 1) за ступенем ідентичності семного складу; 2) за структурою; 3) за способом вираження; 4) за етимологією.

У сучасній термінологічній науці виникають дискусії навколо питання виправданості використання поняття «абсолютні синоніми», під чим розуміють слова з тотожним значенням. Цікавою є думка Н. А. Цимбал, яка вважає «ідеальним синонімом» лише той, який має «ідентичний семний склад та повну взаємозамінюваність у контексті» [17, с. 1]. Протилежного погляду дотримуються О. В. Суперанська, Н. В. Подольська, Н. В. Васильєва, які заперечують існування абсолютних синонімів і вважають, що навіть при збігові предметів та понять «нерідко виникають розбіжності у сполучуваності» [15, с. 49]. Паралельно з терміном «абсолютний синонім» науковці використовують визначення «дублет», «термінологічна дублетність», «еквівалент» (С. В. Гриньов, А. П. Коваль, М. С. Зарицький, Т. М. Дячук й ін.). Щодо класифікування синонімів кераміки за ступенем ідентичності семного складу вважаємо, що всі терміни-синоніми цієї галузі належать до абсолютних синонімів, підтримуючи позицію Б. Н. Головіна про те, що «термінологіям властива саме абсолютна синонімія» [3]. До таких термінів керамічної галузі можемо віднести: *кераміка – керамічні матеріали; модуль руйнування – межа міцності при вигині; динамічне пресування – високошвидкісне пресування; вагові відсотки – масові відсотки.*

У керамічній лексиці представлено синонімні термінопари, де один із компонентів є поняттям загальноновживаної лексики, що зазнало процесу термінологізації: *каркаси – скелети; ниткоподібні кристали – вуса; голка прес-форми – стрижень прес-форми; межа витривалості – втома.*

В українській керамічній термінології розрізняємо терміни-синоніми з погляду їхньої структури та класифікуємо такі паралельні уживання:

1) однослівних термінів (*забруднення – домішки; компактування – пресування, оксиди – окисли*); 2) однослівного терміна й словосполучення (*абразиви – абразивні матеріали; корундоза – алюмооксидна кераміка; гравіметрія – ваговий аналіз*); 3) термінів-словосполучень (*межі розподілу фаз – міжфазні межі; валкові млини – валкові дробарки; зворотня деформація – пружна деформація*).

Процес синонімізації на рівні «словосполучення – словосполучення» спостерігаємо також на прикладі словосполук, де один із компонентів виражений епонімом. Наприклад: *блоки мозаїки – сітка Франка; критерій Вейбулла – модуль Вейбулла.*

Керамічна галузь послуговується не лише синонімними парами, а й термінами, що утворюють синонімні ряди. У досліджуваній термінолексичі, ми виявили синонімні ряди з двох складників (*надтонкі порошки – ультрадисперсні порошки; прес-заготовки – пресовки*) та з трьох складників (*нанесення композиційних електролітичних покриттів – співосадження – спільне осадження; вогнеприпаси – вогнетриви – вогнетривкі матеріали*).

Відповідно до специфіки досліджуваної галузі в термінології кераміки використовують різні способи вираження тотожних понять. До керамічних термінів часто виступають синонімами хімічні формули або символи. Доцільно розрізнити терміни, де синонімні відношення є між словом і символом (*белбор – композит 02; гексаніт – композит 10*), словосполученням й символом (*оксидні шпинелі – $ZnFe_2O_4$; борид титану – TiB_2 ; борид цирконію – ZrB_2*), двома символами (*Іт – композит 05; $ZnFe_2O_4$ – $CdFe_2O_4$*).

Окремої уваги приділяємо термінам-синонімам кераміки, що розрізняються за етимологією. У досліджуваній галузі нами виявлено значну кількість термінів іншомовного походження, деякі з них мають відповідники в українській мові. Українська вчена Т. М. Дячук переконана, що «іншомовний термін має певні переваги перед питомим національним. Він, як правило, моносемічний і тому навіть у мінімальному контексті називає позначуване поняття з максимальною точністю» [5, с. 4]. Фіксуємо паралельні уживання питомих синонімних українських назв (*добавки – присадки; випал – спікання; молоткові дробарки – молоткові млини*), українських назв і запозичених найменувань (*рідинноабарзивна обробка – гідроабразивна обробка; зневоднення – дегідратація; радіаційне розпухання – свеллінг*), синонімних іншомовних термінів (*агрегати (лат.) – конгломерати (нім.); адаптер (лат.) – перс-форма (нім.); алотронія (грец.) – поліморфізм (грец.)*).

Керамічній термінологічній лексиці, окрім синонімії, властива також і варіантність, тобто формальна видозміна одного й того самого терміна без зміни ідентичності значення. Деякі дослідники класифікують поняття «варіант» як різновид «абсолютного синоніма» (С. В. Гриньов) або співвідносять його з «дублетом» (Б. Н. Головін, Р. Ю. Кобрін). За визначенням І. М. Кочан, «варіантами є паралельні форми існування мовної одиниці, що мають певні відмінності на рівні голосу, фонем, морфем тощо» [9, с. 15].

У досліджуваній нами термінології представлено:

1. морфологічні варіанти – зміни відбуваються на рівні морфологічної структури термінів, не порушуючи тотожності їхнього лексичного значення (*активація – активування; вібропомол – вібророзмол, грануляція – гранулювання*);
2. синтаксичні варіанти:
 - словосполучення – їхня усічена форма (*магнітна кераміка – магнітокераміка; біохімічна корозія – біокорозія; термічна кераміка – термокераміка*);
 - словосполучення – аббревіатура (*диференційний термічний аналіз – ДТА; поверхнево-активні речовини – ПАР; плазмохімічний синтез – ПХС*);
 - варіанти з різним порядком компонентів (*об'ємне дозування – дозування за об'ємом; нуансона коефіцієнт – коефіцієнт нуансона; вакуумне спікання – спікання у вакуумі*).

Висновки та перспективи дослідження. Отже, процеси синонімізації термінів досліджуваної галузі є показником динамічних процесів її розвитку. Не вважаємо синонімні процеси в термінології негативними, оскільки інколи влучно дібраний синонім допомагає якнайточніше висловити думку або уникнути тавтології. Проведене дослідження засвідчує, що явища синонімії та варіантності є природними лексико-семантичними процесами для керамічної термінології. Робота у напрямку уніфікації та стандартизації термінологічної лексики дозволить визначити доцільність уживання певних термінів і виведе з ужитку невиправдані й небажані одиниці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андріянова О. Я. Військово-морська термінологія української мови : етапи формування та семантика : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01

- «Українська мова» / О. Я. Андріянова. – К., 2011. – 44 с.
2. Гринев С.В. Введение в терминоведение / С. В. Гринев. – М. : Московский Лицей, 1993. – 309 с.
 3. Головин Б. Н. Лингвистические основы учения о терминах / Б. Н. Головин, Р. Ю. Кобрин. – М. : Высш. школа, 1987. – 104 с.
 4. Даниленко В. П. Русская терминология : Опыт лингвистического описания / В. П. Даниленко. – М. : Наука, 1977. – 246 с.
 5. Дячук Т. М. Явище синонімії в соціально-економічній термінології / Т. М. Дячук // Міжнародний вісник : Культурологія. Філологія. Музикознавство : зб. наук. праць. – К. : Міленіум, 2014. – Вип. II (1). – С. 138–142.
 6. Зарицький М. С. Актуальні проблеми українського термінознавства: підручник / М. С. Зарицький. – К. : ІВЦ «Політехніка»; ТОВ «Періодика», 2004. – 128 с.
 7. Коваль А. П. Синоніміка в термінології / А. П. Коваль // Дослідження з лексикології й лексикографії. – К. : Наук. думка. – 1965. – С. 157–169.
 8. Комова М. Н. Українська документознавча термінологія: шляхи творення та функційні особливості: монографія / М. Комова. – Л. : Видавництво Львівської політехніки, 2011. – 316 с.
 9. Кочан І. М. Варіанти і синоніми термінів з міжнародними компонентами / Ірина Кочан // Вісник Нац. Ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології». – 2008. – № 620. – С. 14–19.
 10. Лотте Д. С. Как работать над терминологией: основы и методы / Пособие сост. по тр. Д. С. Лотте и Комитета научно-технической терминологии АН СССР. – М. : Наука, 1968. – 76 с.
 11. Лотте Д. С. Основы построения научно-технической терминологии / Д. С. Лотте. – М. : Изд-во АН СССР, 1961. – 158 с.
 12. Луковенко Т. О. Явище синонімії в українській гомеопатичній термінології / Тетяна Луковенко // Вісник Нац. Ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології». – 2013. – № 765. – С. 55–59.
 13. Панько Т. І. Українське термінознавство : підручник / Т. І. Панько, І. М. Кочан, Г. П. Мацюк. – Л. : Світ, 1994. – 216 с.
 14. Рождественская С. В. Структурно-семантическая организация керамической терминологии в английском и русском языках : диссертация ... кандидата филологических наук : 10.02.20 / Светлана Валерьевна Рождественская. – Пятигорск, 2009. – 186 с.
 15. Суперанская А. В. Общая терминология. Вопросы теории / А. В. Суперанская, Н. В. Подольская, Н. В. Васильева. – М. : Наука, 1989. – 246 с.
 16. Фецько І. М. Синонімія в сучасній українській музейній терміносистемі [електронний ресурс] / І. М. Фецько – Режим доступу : <http://www.irbis-nbuv.gov.ua>.
 17. Цимбал Н. А. Синонімія у термінології [електронний ресурс] / Н. А. Цимбал. – Режим доступу : <http://dspace.udpu.org.ua>.
 18. Шведков Е. Л. Словарь-справочник по новой керамике / Е. Л. Шведков, И. И. Ковенский, Э. Т. Денисенко, А. В. Зырин – К. : Наукова думка, 1991. – 277 с.

Olga Zolota

SYNONYMS IN UKRAINIAN CERAMIC TERMINOLOGY

The article deals with research of the phenomenon of synonyms in Ukrainian ceramic terminology. The views of scientists on the problem of synonyms of terms are analyzed, causes of synonyms appearance in terminological vocabulary are defined, classification of terms-synonyms of ceramic industry is submitted.

Key words: synonyms, ceramic terminology, terms-synonyms, absolute synonym, variability, synonyms thermocouple.

Ольга Золотая

СИНОНИМИЯ В УКРАИНСКОЙ КЕРАМИЧЕСКОЙ ТЕРМИНОЛОГИИ

В статье исследовано явление синонимии в украинской керамической терминологии. Проанализированы точки зрения ученых на проблему синонимии терминов, определена

причина появи синонимії в термінологічеській лексиці, подана класифікація термінів-синонімів керамічеської отрасли.

Ключевые слова: синонимия, керамическая терминология, термин-синоним, абсолютный синоним, вариантность, синонимные терминопары.

УДК 811.111'06:81'373.43:81'37

Аеліта Лебедева
(Херсон)

ПОЛІТИЧНІ НЕОЛОГІЗМИ В СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ: СЕМАНТИЧНИЙ АСПЕКТ

У статті увагу приділено проблемі появи і функціонування неологізмів у політичному дискурсі сучасної англійськї мови. Аналізується семантика новоутворень, які зафіксовано в політичних текстах англомовних засобів масової інформації.

Політичний дискурс розглядається як спосіб комунікації, заснований на обміні та пропаганді певних ідей, позицій і поглядів учасників політичного життя задля досягнення політичних цілей, що переважно пов'язані з питаннями влади.

Англійськя мова новітнього часу зазнає різноманітних змін на всіх рівнях мовної системи. На лексичному рівні трансформації відбуваються досить інтенсивно, оскільки лексика є найбільш рухомою підсистемою, що безпосередньо реагує на зміни мовного оточення. На сучасному етапі розвитку англійськї мови поява значної кількості нових слів, зокрема у сфері політики, зумовлює підвищений інтерес до проблем неології.

Ключові слова: неологізми, політичні неологізми, політичний текст, політичний дискурс.

У кожній мові закладено величезні можливості вдосконалення і збагачення. Поповнення будь-якої мови новими лексичними одиницями є закономірним процесом, тому проблема появи нових слів постійно привертає увагу дослідників.

Відомо, що зміни в мові, зокрема в її лексичному складі, викликані усілякими змінами в об'єктивній дійсності. Науково-технічна революція, розвиток засобів масової комунікації і зміни в суспільному житті призводять до появи безлічі нових слів і значень, а саме до «неологічного вибуху». На думку Е. Сепіра, перетворення в лексиці спричинені різноманітними факторами, більшість яких носить культурний, а не чисто мовний характер [11, с. 240].

Лексичний запас мови має найбільші можливості розвитку, а процес виникнення нових слів є найяскравішим свідченням її динаміки. Так, у збагаченні лексичної системи англійськї мови неологізмами на сучасному етапі її розвитку спостерігається абсолютний прогрес.

Питання поповнення словникового складу розглядаються в роботах багатьох мовознавців [1; 11 та ін.]. Вивчення зростання лексичного складу представляє можливим визначити тенденції, закономірності в розвитку тієї чи тієї мови, еволюцію її системи загалом. Однак загальна теорія неологізмів, на думку Р. А. Будагова, розроблена ще недостатньо [1, с. 104].

Проблема новоутворень в англійськї мові була предметом вивчення таких лінгвістів, як Р. А. Будагов [1], В. І. Заботкіна [4], Ю. А. Зацний [5] та інших.

На сучасному етапі проблемі появи неологізмів приділяє увагу багато дослідників [8; 9; 10 та ін.]. Проте питання щодо особливостей семантики і функціонування новотворів ХХІ